واکاوی درون دینی و هویتی زنان در مسئله حجاب از دیدگاه قرآن

نازنین همتی [1]

چکیده:

با چینش آیات مربوط به «عفاف» و «حجاب» بر اساس روایات معتبر ترتیب نزول سور، روش قرآن در واکاوی درون دینی و هویتی زنان در مسئله حجاب و عفاف در جامعه‌ي عصر نزول کشف مي‌شود. قرآن کریم در اولین مراحل تعلیم خود در سوره‌هاي مکي به ایجاد نوعي بینش و معرفت بنیادي درباره‌یاین دو مفهوم و سپس به فرهنگسازي به صورت گسترده و مستمر در درون دینی و هویتی زنان در مسئله حجاب پرداخته است.«نهادینه شدن یک امر اجتماعي، یعني پایه‌اي و ریشه‌اي شدن آن در متن و عمق جامعه و مقبول، تأیید و به رسمیت شناخته شدن آن ارزش‌ها و مقررات توسط افراد جامعه» این پرسش رامی توان مطرح کردکه واکاوی درون دینی و هویتی زنان در مسئله حجاب از دیدگاه قرآن چگونه است؟ این مقاله باواکاوی در قرآن کریم به دنبال راه های درون دینی و هویتی در مسئله حجاب وعفاف است،کسب این ویژگی هادرسرنوشت انسان نقش حتمی دارد،قطعامستلزم حصول ملکاتی است که درعمق انسان نفوذکرده باشد.بنابراین راه های درون دینی و هویتی در مسئله عفاف وحجاب دارای برگ خریدهای متعددی است که مهم ترین آنهاعبارت انداز : ایجاد بینش از راه تبیین اصول وقواعد ، اصالت پوشیدگی ، وسوسه شیطان و یارانش در عریانی انسان ،تقلید کور کورانه از فرهنگ گذشتگان در توجیه عریانی ، اعتدال ،تحریم عوامل آسیب زننده به فطرت انسان ،فرهنگ سازی ،نکوهش ضد ارزش ها

[1] سطح2حوزه، مدرسه فاطمه الزهرا(س)، n.hemati @gmil.com

کلیدواژگان: واکاوی ، حجاب ، عفاف ،قرآن کریم

مقدمه :

زن مظهر ظرافت و جمال آفرینش است اصلاح جامعه در گرو تقوای زن و محیط خانواده، کلاس درس اوست. بر همین اساس زن مربی بشر است و می تواند با تربیت صحیح فرزند، امتی را رهایی بخشد. لذا جایگاه والای این گوهر آفرینش اقتضاء می کند که در صرف حجاب قرار گیرد تا ارزش های او حفظ شود و از همین روست که خداوند پوشش دینی را بر او واجب فرموده است. بنابراین ضروری است تمام ابزارهای فرهنگ ساز از قبیل کتاب، مطبوعات، صدا و سیما در مسیر ترویج ارزش های اسلامی که یکی از بارزترین آنها حجاب و عفاف است هدایت شوند. فرهنگ پوشش از جمله فرهنگ هایی است که در تمام جوامع از گذشته های دور تاکنون بنا به اعتقادات دینی و آداب و رسوم اجتماعی به اشکال مختلف وجود داشته و در فرهنگ اسلامی مسأله حجاب که از نشانه های عفت و حیا می باشد.روش انتخابی دراین مساله توصیفی وتحلیلی است و واکاوی درون دینی و هویتی زنان در مسئله حجاب از دیدگاه قرآن دخیل هستند را بیان می کند و به پرسش های زیر پاسخ می دهد:

۱.در واکاوی درون دینی و هویتی در مسئله حجاب نقش فرهنگ سازی چگونه است؟

۲.اصالت پوشیدگی در سرنوشت انسان چگونه است؟

حجم وسیعي از آموزه‌هاي قرآن کریم در-باره‌ي نوع ارتباط میان زن و مرد و عفاف و پاکدامني در این عرصه به چشم مي‌خورد. فرهنگ‌سازي قرآن کریم در خالل بیان داستان‌هایي در سوره‌هاي مکي و وصف برخي نعمت‌هاي بهشتي آغاز مي‌شود و این روش همچنان در سوره‌هاي مدني ادامه مي‌یابد. از دیدگاه قرآن کریم، فطرت انسان از عریاني گریزان است. این

اصل را مي‌توان از داستان حضرت آدم و حوا (ع) در بهشت و اغواي ايشان توسط شيطان و برهنه شدن و تلاش آن دو براي پوشاندن .به منظور تسهيل در توضيح و تحليل، روش قرآن كريم درباره عفاف وحجاب دخيل هستند را در دو گروه مجزاكه آيات مكی و مدنی هستند تقسيم بندی می كند .درباره عفاف وحجاب و مسائل مربوط به آن كتب و مقالات فراوانی وجود دارد در اين مقاله به دنبال واكاوی درون دينی و هويتی زنان در مسئله حجاب از ديدگاه قرآن دخيل هستند پرداخته شده است. زيراكسب اين ويژگی هادرسرنوشت انسان نقش حتمی دارد،قطعامستلزم حصول ملكاتی است كه در عمق انسان نفوذ كرده باشد .

معنای عفت در اصطلاح:

ابن منظور در تعريف واژه‌ي عفاف مي‌گويد: «خودداري از عمل يا سخني كه حلال و نيكو نيست» (ابن منظور:1414 ج9، ص253)

اين واژه از اصطلاحات علم اخلاق است. عفت در اصطلاح آن است كه قوه‌ي شهويه در خوردن و نكاح (امور جنسي) از حيث كم و كيف مطيع و فرمانبر عقل باشد و از آنچه عقل نهي مي‌كند اجتناب كند و اين همان حد اعتدال است كه عقل و شرع پسنديده است.(مجتبوي ،1364، ج2، ص15) شهيد مطهري عفاف را اين گونه تعريف مي‌كند: «عفاف وپاكدامنی يک حالت نفسانی است يعنی رام بودن قوه شهوانی تحت حكومت عقل وايمان ، تحت تاثير قوه ی شهوانی نبودن ، شره نداشتن .(مطهری ،۱۳۸۶ ، ص ۱۰۴)

عفت، نگاه داشتن نفس از چيزهايی است كه حرام بوده يا انجام آن شايسته نيست و به تعبير ديگر، عفت عبارت است از بازداشتن نفس و نگاه داشتن قوای شهوانی از محرمات و نواميس مردم(لسان العرب، ج 9، ص 253، ماده عفّ.)

راغب اصفهانی در معنای عفت می نويسد:

العِفَّة حُصُولُ حالةٍ لِلنَفس تَمتَنع بِها عَن غَلَبَة الشَّهوَة.عفت یک حالت نفسانی است که مانع از تسلط شهوت و هوای نفسانی بر انسان می شود.

(قریشی، ج 5، ص 18.)

شهید مطهری (ره) در تعریف عفاف می فرماید:

عفت، حالتی نفسانی است به معنی رام بودن قوه شهوانی تحت حکومت عقل و ایمان(مطهری، بی تا ،ص 150)

معنای لغوی حجاب:

در کلمات فقها از قدیمترین ایام تا کنون در مورد پوشش زنان معمولا کلمه«ستر» به کار رفته.(تفسیر نمونه ؛ ج 17 ؛ ص402.)

که به معنای پرده و پوشش و چیزهایی است که اشیای مختلف را با آن می پوشند.(پیام امام امیر المومنین علیه السلام ؛ ج 4 ؛ ص512)

حجاب در اصطلاح :

۱.حجاب در لغت معانی مختلفی دارد :مانند پوشش پرده، منع و آنچه میان دو چیز واقع شود (انوري ،1381 ج3، ص2468)در زبان عربي به ابرو از آن جهت حجاب مي‌گويند كه به عنوان پرده و مانعي براي چشم در برابر شعاع خورشيد عمل مي‌كند. دربان را نيز از آن جهت حاجب مي‌گويند كه مانع ورود مي‌شود (ابن منظور،1414، ج1، ص298)

بر اين اساس، حجاب مانع مالقات طرفين با يكديگر از راه حس المسه حجاب دركاربرد فقهي و اصطلاح فقيهان، قلمرو كوچكتر و معناي محدودتري دارد و مقصود از آن پوشش ويژه اي براي زنان است كه مانع و بازدارندة نگاه نامحرمان به او و يا مانع انگيزش تمايل جنسي مردان باشد. پيدايش و كاربرد اين اصطلاح به جاي ستر كه در گذشته، ميان فقيهان رايج و معمول بوده است، به باور برخي از محققان چون شهيد مطهري، پيشينة چنداني ندارد و«يک اصطلاح نسبتاً جديد است». (مطهري، ۱۳۸۱،ص۴۳۰)

حجاب، به مفهوم مانع وحايل ميان دو چيز است، خواه آن دو چيز از امور مادي واشياي محسوس باشد ويا از امور معنوي و غير محسوس. (دفتر تبليغات اسلامی، ۱۳۷۴،ج۵۱،ص۱)

واكاوی درون دينی و هويتی زنان در مسئله حجاب از ديدگاه قرآن:

اين واژه يكي از اصطلاحات علم جامعه‌شناسي است كه بيشتر از آن به هويت تعبير مي‌شود. «هويت يک امر اجتماعي، يعني پايه‌اي و ريشه‌اي شدن آن در متن و عمق جامعه و مقبول، تأييد و به رسميت شناخته شدن آن ارزش‌ها و مقررات توسط افراد جامعه» (گلابی، ۱۳۷۶،ص۹۹) جامعه‌شناسان هويت را نوعي فرايند مي‌دانند كه طي آن اشكال منظم، بادوام و تا حد زيادي پيش‌بيني شده در كنش متقابل توسعه مي‌يابد. اين فرايند با شروع پذيرش هنجارها و انتظارات نقش‌ها توسط افراد كه از طريق گروه‌هاي متفاوت از آنها خواسته مي‌شود انجام مي‌گيرد (خضرنجات، 1369، ص۸۱) و برخی نيز آن را فرايند تنظيم و الگو يافتن روش‌ها و رويه‌هاي مصوب جامعه

و طهّرك و اصطفيٰك علي نساء العالمين»؛ و [ياد كن] هنگامي را كه فرشتگان گفتند: اي مريم، خداوند تو را برگزيده و پاك ساخته و تو را بر زنان جهان برتري داده است (آل عمران، 42)

همچنين در سورهي تحريم ميفرمايد: «و مريم ابنت عمران الّتي أحصنت فرجها فنفخنا فيه من رّوحنا و صدّقت بكلمات ربهّا و كُتُبه و كانت من القانتين»؛

و نيز مريم دخت عمران را [مَثَل آورد] كه رَحِمش را پاكيزه داشت و ما در آن از روح قدسي خويش بدميديم، و او كلمات پروردگار خود و كتب آسماني او را [با كمال ايمان] تصديق كرد و از بندگان مطيع خدا بود (تحريم 12)

د ـ عبادالرحمان و مؤمنان و نمازگزاران:

خداوند متعال در آياتی از قرآن كريم يكي از صفات بارز مؤمنان و نمازگزاران را پاكدامني ايشان برميشمرد:

و عباد الرّحمان الّذين يمشون علي ألرض هونا و إذا خاطبهم الجهلون قالوا سالما]...[و الّذين ال يدعون مع الل إلها ءاخر و ال يقتلون النّفس الّتي حرّم الل إال بالحقّ و ال يزنون و من يفعل ذٰلك يلق أثاما؛

و بندگان خاص خداي رحمان آنان هستند كه بر روي زمين به تواضع و فروتنی راه روند و هرگاه مردم جاهل به آنها خطاب [و عتابي] كنند با سالمت نفس [و زبان خوش] جواب دهند]...[و آنان هستند كه با خداي يكتا كسی را شريك نميخوانند و نفس محترمي را كه خدا حرام كرده جز به حق به قتل نميرسانند، و هرگز گرد عمل زنا نميگردند، كه هر كه اين عمل كند كيفر گناهش را خواهد ديد (فرقان، 63 و68)

قد أفلح المؤمنون]...[و الّذين هم لفروجهم حافظون، إال علي أزواجهم أو ما ملكت أيمانهم فإنهّم غير ملومين؛ همانا اهل ايمان به فيروزي و رستگاري رسيدند]...[و آنان كه فروج و اندامشان را از عمل حرام نگاه مي‌دارند مگر در مورد همسرانشان يا كنيزاني كه به دست آورده‌اند، كه در اين صورت بر آنان نكوهشي نيست (مؤمنون،6 -1)

و الّذين هم لفروجهم حافظون، إال علي أزواجهم أو ما ملكت أيمانهم فإنّهم غير ملومين؛

و آنان كه اندام خود را [از شهوتراني] نگاه مي‌دارند. مگر بر زنان حالل و كنيزان ملكي خويش كه [از اعمال شهوت با آنها] هيچ ملامت ندارند (معارج ،29)

نتیجه گیری :

اين واژه يكي از اصطلاحات علم جامعه‌شناسي است كه بيشتر از آن به واكاوی درون دينی و هويتی زنان در مسئله حجاب از ديدگاه قرآن تعبير مي‌شود. «نهادينه شدن يک امر اجتماعي، يعني پايه‌اي و ريشه‌اي شدن آن در متن و عمق جامعه و مقبول، تأييد و به رسميت شناخته شدن آن ارزش‌ها و مقررات توسط افراد جامعه»

از آنچه گذشت نتايج جذيل به دست می آيد :

۱.قالب توصيف بهشتيان و يا مؤمنان به تصوير كشيده است.در سوره‌هاي مدني، قالب بيان بيشتر تشريع احكام مربوط به حجاب و عفاف است كه در خلال شكل‌گيري جامعه‌ي مسلمين در مدينه در سال‌هاي سوم هجرت به بعد نازل مي‌شد.

۲.ايجاد بينش از راه تبيين اصول و قواعد تجربه نشان داده است انسان‌ها هنگامي كه نسبت به مسئله‌اي شناخت كافي داشته باشند و ريشه‌ها و زيربناي آن را به خوبي بشناسند. با اشتياق بيشتري آن را مي‌پذيرند.

۳. اصالت پوشيدگي از ديدگاه قرآن كريم، فطرت انسان از عرياني گريزان است. اين اصل را مي‌توان از داستان حضرت آدم و حوا (ع) در بهشت و اغواي ايشان توسط شيطان و برهنه شدن و تلاش آن دو براي پوشاندن خود استنباط كرد.

۴.تقليد كوركورانه از فرهنگ گذشتگان در توجيه عرياني در زمان جاهليت عادت زشتي بين اعراب وجود داشت. اعراب در زمان جاهليت با استناد به اينكه در لباس‌هاي خود معصيت كرده‌اند هنگام طواف لخت مادرزاد مي‌شده دور خانه‌ي خدا طواف مي‌كردند.

۵.اعتدال از مهم‌ترين اصول زيربنايي تشريع بسياري از احكام و قوانين است. اساس خلقت انسان بر فطرت بنا نهاده شده و قوانين حاكم بر عالم خلقت اعم از قوانين تكوين و تشريع در جهت قرار گرفتن انسان بر مسير فطرت است.

۶.حجم وسيعي از آموزه‌هاي قرآن كريم در-باره‌ي نوع ارتباط ميان زن و مرد و عفاف و پاكدامني در اين عرصه به چشم مي‌خورد.

منابع :

■ قرآن كريم ترجمه ابالفضل بهرام پور

۱.ابن منظور ، محمدبن مكرم ، ج۱، ۱۴۱۴ ه .ق ، لسان العرب ، بيروت ، دارصادر

۲.ابن منظور ، محمدبن مكرم ، ج۹، ۱۴۱۴ ه .ق ، لسان العرب ، بيروت ، دارصادر

۳. الجوهری ، ابونصر ،ج۴ ، ۱۴۰۶ ه ق ، مترجم عطار احمد الغفور ، بيروت ، دارالعلم

۴. حسن ، انوری ، ج۱، ۱۳۸۱ ، فرهنگ سخن ، تهران ، سخن

۵.الفراهيدی ، خليل بن احمد ، ج۱ ، ۱۳۶۷، العين ، مترجم مهدی مخذوفی ،بی تا ، بی نا

۶. بهرام پور ، ابالفضل ، بی تا ، تفسیر وتجزیه ترکیب قرآن

۷.خضرنجات ، حمید ، ۱۳۶۹، مفاهیم جامعه شناسی ، شیراز

۸.دفتر تبلیغات اسلامی ، ۱۳۷۴،ج۱، فصلنامه عفاف وحجاب ، مشهد ، دفتر پژوهش های حوزه های علمیه

۹.راغب اصفهانی ، حسین بن محمد ، ۱۴۱۲ ه ق ، ج۱ ، المفردات فی غریب القرآن ، بیروت ، دارلعلم

۱۰.زبیدی ، مرتضی ، ج۱۲، ۱۳۴۴، تاج العروس ، بیروت ، دارالهدایه

۱۱ . طبرسی ، فضل بن حسن ، ۱۳۷۲ ، ج۴ ، مجمع البیان ، تهران ، ناصر خسرو

۱۲.طباطبائی، محمدحسین ، ج ۱۶،بی تا ، المیزان فی تفسیر القران ، قم ، دفتر انتشارات اسلامی

۱۳.طباطبائی، محمد حسین ، ج۸، بی تا ، تفسیر قرآن ، قم ، دفتر انتشارات اسلامی

۱۴. قمی ،علی ابن ابراهیم ، ج۱، ۱۳۶۷ ، تفسیر قمی ،مترجم سید طیب موسوی جزایری ،قم ، دارالکتب

۱۵. قرشی ، علی اکبر ،۱۳۷۱،ج۷،قاموس قرآن ، تهران ، دارلکتب الاسلامیه

۱۶. قرشی ، علی اکبر ، ۱۳۷۷، ج ۸، قاموس قرآن ، تهران دارلکتب الاسلامیه

۱۷.قنادان ، منصور ، و همکاران ،۱۳۷۶، جامعه شناسی ، تهران ، آوای نو

۱۸.قرائتی ،محسن ، ۱۳۸۳ ، ج۴، تفسیر نور ، تهران ، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن

۱۹.قرائتی، محسن ،۱۳۸۳، ج۷ ، تفسیر نور ، تهران ، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن

۲۰. قرا ،یحیی بن زیاد، بی تا ،ج۱ ،معانی قرآن ، مصر ، دارالمصریه

۲۱.گلابی، سیاوش ،۱۳۷۶، اصول و مبانی جامعه شناسی ، تهران ، میترا

۲۲.مکارم شیرازی ، ناصر ، ج۶ ، ۱۳۷۴ ، تفسیر نمونه ، تهران ، دارلکتب الاسلامیه

۲۳._____، پیام امیرالمومنین ، ج ۴ ، بی تا ، تهران ، دارلکتب الاسلامیه

۲۴. مغنیه ، محمد جواد ، ج ۳ ، بی تا ، تفسیر الکاشف ، تهران ، دارلکتب الاسلامیه

۲۵.مجتبوی ، جلال الدین ، ج ۲ ، ۱۳۶۴ ، علم اخلاق اسلامی ، ترجمه جامع السعادات ، تهران ، حکمت

۲۶.مطهری ، مرتضی ، ۱۳۸۶ ، تعلیم و تربیت در اسلام ، تهران ، صدرا